

Een eeuwfeest? Een verkenning ter gelegenheid van de laatste aflevering van deel honderd van de BMGN

J.C.H. BLOM

Deze aflevering van de *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* (BMGN) completeert het honderdste deel van dit tijdschrift. Toch kan er niet zondermeer van een eeuwfeest worden gesproken. Er zijn evenzeer, en wellicht betere, argumenten aan te voeren om de *Bijdragen* nog slechts een zeventienjarige geschiedenis toe te dichten of om juist te spreken van een tot 1836 terug te voeren bestaan. Hoe kon N. Japikse anders al in 1936 een publicatie het licht doen zien onder de titel 'Honderd jaar Bijdragen'? Enige aandacht voor de 'genealogie' van de BMGN is derhalve op zijn plaats¹.

De BMGN, een tijdschrift met een nieuwe naam, ontstond in 1969 als gevolg van de fusie van de *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden* (BGN) met de *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap* (BMHG). Daarbij werd de nummering van de BMHG voortgezet. Vandaar thans *deel* 100 en niet *jaargang* 100. Beide periodieken waren op hun beurt voortzetting van organen, die wortels diep in de negentiende eeuw hadden. Zo ontstonden de BMHG in 1877 (deel 1, officieel gedateerd op dat jaar, verscheen feitelijk in 1878) uit de voordien al verschijnende *Kroniek* van het in 1845 opgerichte Historisch Genootschap en waren de BGN mede een vervolg op de *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde* (BVGO), in 1836 als zelfstandig historisch tijd-

1. De pretentie van het navolgende overzicht is gering. Het is gebaseerd op niet meer dan een 'uiterlijke' inspectie van de behandelde tijdschriften, op enkele 'voorberichten'/'ten geleides' en op een drietal artikelen, namelijk P.J. Blok, 'Feestrede bij gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Genootschap', afgedrukt in: *Verslag van de algemeene vergadering der leden van het Historisch Genootschap gehouden ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Genootschap te Utrecht op 25 Mei 1920* (Amsterdam, 1920), N. Japikse, 'Honderd jaar Bijdragen', in: *Honderd jaar Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, opgericht in 1836 door Is. An. Nijhoff. Terugblik door Dr. N. Japikse en registers op de gedurende dien tijd verschenen deelen* ('s-Gravenhage, 1936) 1-12 en J.M. Romein, 'Geschiedenis', in: K.F. Proost en J.M. Romein, ed., *Geestelijk Nederland 1920-1940* (Amsterdam-Antwerpen, s.a. [1948]) II, 23-53. Archiefonderzoek noch raadpleging van nog levende betrokkenen heeft plaatsgevonden. Ook voor analyse van de inhoud der besproken periodieken was geen gelegenheid. Grote dank komt toe aan mw. C.J. Misset, kandidaat-assistente aan de Universiteit van Amsterdam, die het grootste deel van het materiaal verzamelde en van een ordening voorzag.

schrift opgericht door de uitgever-historicus Is.An. Nijhoff. Het eerste deel van dit tijdschrift, ook wel bekend als *Nijhoff's Bijdragen* verscheen in 1837.

Zowel de oprichting van Nijhoff's tijdschrift in 1836 als die van het Historisch Genootschap te Utrecht in 1845 viel in een periode waarin in Nederland, in navolging van andere landen, een groeiende belangstelling was waar te nemen voor het nationale verleden en de wetenschappelijke bestudering daarvan. Daardoor was er in toenemende mate behoefte aan ontsluiting van archieven en toegankelijk maken van primaire bronnen voor de vaderlandse geschiedenis. Kenmerkend voor de geest waarin deze nieuwe initiatieven tot stand kwamen is het 'Voorberigt' van Nijhoff bij het eerste deel van zijn *BVGO*. Hij schreef daarin dat 'de vriend van waarheid en verlichting' met vreugde kon vaststellen dat de vaderlandse geschied- en oudheidkunde sinds enige jaren steeds meer ijverige en nauwgezette beoefenaren had gevonden en dat het 'opsporen en openbaar maken van de echte bronnen' met voortvarendheid ter hand werd genomen. Het zou naar zijn mening een grote aanwinst zijn wanneer er een 'algemeen vereenigingspunt' voor deze publikaties bestond, een functie die hij met zijn tijdschrift hoopte te vervullen. Voor publikatie in de *BVGO* kwamen volgens dit 'Voorberigt' in aanmerking: uitgaven van nieuw ontdekte oorkonden en 'verhandelingen over onbekende, duistere en betwiste punten' uit de vaderlandse geschiedenis, alsmede aankondigingen en wetenschappelijke berichten, waaronder nadrukkelijk geen boekrecensies, maar samenvattingen en 'ontledingen' van nieuw verschenen publikaties moesten worden verstaan².

In 1936 stelde de toenmalige redacteur Japikse in zijn 'Honderd jaar Bijdragen' vast dat Nijhoff's opvolgers (Fruin, Blok en Japikse zelf als belangrijkste³) zijn formule in het algemeen trouw waren gebleven. Wel was de nadruk meer komen te liggen op algemene artikelen en recensies en waren de oorspronkelijke bronnenpublicaties gaandeweg verdwenen. Hij constateerde:

De Bijdragen hebben nooit een bepaalde richting op staatkundig gebied gediend, al zal ongetwijfeld de langen tijd in de heele Nederlandsche cultuur overheersende liberale opvatting in verscheidene artikelen herkenbaar zijn⁴.

Het tijdschrift was volgens Japikse verder representatief voor het meer pragmatische dan theoretische karakter van de Nederlandse geschiedbeoefening, waarbij

2. Japikse, 'Honderd jaar Bijdragen', 2-3; *BVGO*, 1(1837) iii-iv. De *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde* verschenen in acht reeksen, tezamen 75 delen, 1837-1944.

3. De *BVGO* telde in meer dan honderd jaar slechts een gering aantal redacteuren. De volledige lijst luidt als volgt: Is. An. Nijhoff 1837-1863; P. Nijhoff 1863-1867; R. Fruin 1868-1899; P.L. Muller 1900-1905; P.J. Blok 1900-1929; N. Japikse 1913-1944 (ontleend aan *Honderd jaar Bijdragen*, 14). Het grootste deel van de ruim honderd jaar hadden de *Bijdragen* dus slechts één redacteur.

4. Japikse, 'Honderd jaar Bijdragen', 8.

hij opmerkte dat 'de Bijdragen nimmer artikelen van principieele beteekenis, waarin kernvraagstukken van de historische wetenschap behandeld werden, hebben gebracht'⁵. Aan deze notities kan nog worden toegevoegd dat de waarde van de *BVGO* niet in de laatste plaats werd en wordt bepaald door de erin verschijnende bibliografische rubriek zoals die thans onder de titel 'kroniek' in essentie ongewijzigd nog altijd wordt voortgezet. Wel moet daarbij worden aangetekend, dat de eenhoofdige leiding, die de *BVGO* het grootste deel van haar bestaan kende, speciaal in de twintigste eeuw misschien niet in alle opzichten een voordeel was. J.M. Romein meende in dit verband in een overzicht van de geschiedbeoefening in Nederland van 1920 tot 1940 tenminste dat de *BVGO* hierdoor haar 'hoo-ge doel - het vergaarbekken der Nederlandsch-historische studiën te zijn - in de laatste decennia nog wel nagestreefd, doch slechts gedeeltelijk bereikt heeft'⁶.

In 1944 kwam aan het bestaan van de *BVGO* door de oorlogsomstandigheden een einde. Uitgever Wouter Nijhoff schreef in het laatste deel een necrologie van de in dat jaar overleden redacteur Japikse en deelde over de *Bijdragen* mee:

Want zij zullen niet ophouden te verschijnen. Of dit in dezelfde vorm zal geschieden maakt nog een punt van overweging uit. Voorlopig verheugt het mij te kunnen meedelen, dat in afwachting daarvan Prof. Jhr. Dr. P. J. van Winter te Groningen zich bereid heeft verklaard de leiding op zich te nemen, zodat aan hem artikelen ter plaatsing kunnen worden gezonden en ook verdere correspondentie met hem kan geschieden⁷.

In bedekte termen was hiermee een verandering aangekondigd en inderdaad zag na de oorlog geen nieuw deel van de *BVGO* het licht. Dit hing samen met het feit dat in de oorlog ook een einde was gekomen aan een toen nog maar zeer jong ander historisch tijdschrift, de *Nederlandsche Historiebladen*. Er verschenen van dat blad slechts drie jaargangen: 1938, 1939 en 1940/1941. Deze *Nederlandsche Historiebladen* waren de spreekbuis van de groot-Nederlandse historici, al publiceerden er ook enkelen in, die niet tot deze richting behoorden. In het redactionele ten geleide, waarin men met stelligheid de hand van P.C.A. Geyl meent te herkennen, werd in 1938 opgemerkt, dat men de tijd gekomen achtte 'om den samenhang der gebeurtenissen en der historische verschijnselen van de geheele Nederlandsche Cultuureenheid intenser te gaan bestudeeren'. Men wilde

laten zien hoe staatkundige grenzen, binnen dit geheel bestaand, die cultuureenheid niet hebben doen verdwijnen en een directer contact met de levende krachten van volks- en geestesleven mogelijk maken, dan bij een geesteshouding, die zich uitsluitend naar de staatkundige grenzen richtte, verkrijgbaar bleek.

5. *Ibidem*, 11.

6. Romein, 'Geschiedenis', 33-34.

7. *BVGO*, VIII, v (1944) 145-146. Nadien verscheen overigens nog een aflevering in dit vijfde deel van de 8e reeks.

Maar ook werd opgemerkt: 'Overigens zal geenszins in elk artikel dat bewustzijn uitdrukking verkrijgen'⁸. Romein, die ook al kan hij geenszins tot de groot-Nederlandse historici worden gerekend eveneens een artikel in de *Historiebladen* publiceerde⁹, schrijft in het eerdergenoemde overzicht ondermeer:

zeker is dat het een nieuw geluid is in de veelal te individualistische sfeer der Noordnederlandse geschiedkundigen. Hoewel niet minder wetenschappelijk dan haar oudere broers betoonde deze periodiek zich in hoge mate actueel en strijdvaardig - een eigenschap ook in dit geval door de redacteurstichter geaccentueerd¹⁰.

Het na de oorlog in 1946 verschijnende nieuwe historische tijdschrift *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden* was, hoewel dat in het eerste nummer niet als zodanig werd vastgesteld, duidelijk een fusie van de oude *BVGO* en de zeer jonge *Nederlandsche Historiebladen*¹¹. De band van de *BGN* met de *BVGO* kan blijken uit de naam (de term *Bijdragen* bleef gehandhaafd), uit de uitgever (dat bleef Nijhoff) en uit de voortzetting van de bibliografische rubriek in dit nieuwe tijdschrift die vanaf dan de naam 'Kroniek' draagt. De verbinding met de *Nederlandsche Historiebladen* was in de eerste plaats van personele aard. Zes van de zeven redacteurs van de *BGN* waren ook redacteur van de *Nederlandsche Historiebladen* geweest: L. van der Essen, F.L. Ganshof, P. Geyl, R.R. Post, H. van Werveke en P.J. van Winter (die zoals gezegd in 1944 de taak op zich had genomen de *BVGO* voort te zetten). Het zevende redactielid van de *BGN* was H.B. Thom uit Zuid-Afrika. Deze samenstelling van de redactie - van een eenhoofdige leiding, zoals bij de *BVGO*, was geen sprake meer na 1945 - weerspiegelt ook inhoudelijk een element van continuïteit met de *Nederlandsche Historiebladen*. Ook dat blad had, en wel om principiële redenen, een gemengd Belgisch-Nederlandse redactie en een Zuid-Afrikaanse 'correspondent'¹². De principieel groot-Nederlandse opstelling van de *Historiebladen*, zo in de aanvang bij de redactie van de *BGN* nog aanwezig, speelde in de praktijk van de (na-oorlogse)

8. *Nederlandsche Historiebladen*, I (1938) 1.

9. J.M. Romein, 'Gijsbert Karel van Hogendorp, Lof der eerzucht', *Nederlandsche Historiebladen*, II (1939) 43-65.

10. Romein, 'Geschiedenis', 35.

11. In hoeverre het eveneens in de oorlog gestaakte katholieke *Historisch Tijdschrift*, dat verscheen van 1921 tot 1942, hierbij ook betrokken dient te worden, is vooralsnog onduidelijk. Er zijn geen directe aanwijzingen voor gevonden in het weinig diepgaande onderzoekje voor dit artikel. Romein, 'Geschiedenis', 36 noemde dit tijdschrift overigens 'overbodig'. Over het ontstaan van de *BGN* is een artikel te verwachten van de hand van P. van Hees, te verschijnen in het *Tijdschrift voor Geschiedenis*.

12. Deze term 'correspondent' verviel bij de *BGN*. Thom was gewoon redacteur. Bij de *Nederlandsche Historiebladen* werd de functie van 'correspondent' voor Zuid-Afrika vervuld door I.D. Bosman. Naast de zes genoemden maakten van de redactie van de *Nederlandsche Historiebladen* deel uit: S. Leurs, R. van Roosbroeck, A.A. van Schelven en Fr. Vermeulen.

BGN nauwelijks meer een rol van betekenis. Veeleer gaf de *BGN* blijk van een in de veranderde tijdsomstandigheden betrekkelijk probleemloze praktische samenwerking van vakgenoten uit aangrenzende landen met een deels gemeenschappelijk, deels door verwante problemen gekenmerkt verleden.

Het aanvankelijke redactionele zevental bleef geruime tijd in ongewijzigde samenstelling leiding geven aan de *BGN*. Pas in 1957 vond de eerste mutatie plaats: W. Jappe Alberts kwam de redactie versterken. In 1960 volgde een ingrijpender wijziging: Van der Essen, Ganshof en Geyl werden vervangen door J.C. Boogman, J.A. van Houtte en A.E. Verhulst. In 1966-1967 tenslotte verdween Post en traden J.A. Bornewasser en J. Roelink toe. Thom, Van Werveke en Van Winter maakten dus gedurende het gehele bestaan van de *BGN* deel uit van de redactie. In de tweede helft van de jaren zestig kwam dit tijdschrift in moeilijkheden. Nadat twintig jaar lang elk jaar een volledig deel was verschenen, trad vertraging op. Deel 21 moet gedateerd worden met 1966-1967 en deel 22 met 1968-1969. Uitleg werd in het blad zelf niet gegeven. Uit de jaarrede van de voorzitter van het Historisch Genootschap, J.H. Kernkamp, op 29 oktober 1968 kan echter opge maakt worden dat het er met de *BGN* niet goed voor stond:

Bovendien worden er besprekingen gevoerd met de redactie van de *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, die vermoedelijk zullen ophouden te bestaan, om bepaalde delen van dit periodiek te gaan verzorgen. De onderhandelingen zijn in een vergevorderd stadium gekomen, maar nog niet definitief afgesloten. Een gunstig resultaat, U zult het begrijpen, kan slechts bereikt worden na volledige instemming van de redactie van de *BGN* en het bestuur van het Historisch Genootschap¹³.

De *BGN* zelf beperkte zich tot een zeer kort bericht in de laatste volwaardige aflevering dat met ingang van 1969 een fusie was aangegaan met de *BMHG*¹⁴. Daarna verscheen nog slechts een kroniek, de laatste die ook een 'Suid-Afrikaanse kroniek' bevatte¹⁵.

De andere tak, waarvan de in 1969 nieuw ontstane *BMGN* afstamt, kent een nog ingewikkelder geschiedenis. Daarin speelt het Historisch Genootschap de hoofdrol. In 1845 werd in Utrecht door een aantal vooraanstaande burgers een 'Historisch Gezelschap' opgericht, als voortzetting van een uit 1842 daterend, maar inmiddels kwijnend, 'Oudheidkundig Gezelschap'¹⁶. Het bestuur en de leden - tot de hierna te behandelen fusie van 1969 kon men slechts op uitnodiging lid worden

13. *BMGN*, LXXXIII (1969) 8.

14. *BGN*, XXII, iii (1969) 323.

15. *Ibidem*, iv, 438.

16. Blok, 'Feestrede', 6.

- bestonden de eerste decennia voornamelijk uit Utrechtse notabelen. Hoewel allen amateur-historici, stelden zij zich blijkens de eerste aflevering van hun *Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht* (1846) een wetenschappelijke beoefening van algemene Nederlandse geschiedenis ten doel, inzonderheid door 'de bevordering van geleerde nasporingen en de studie der bronnen'. Men zou wekelijkse bijeenkomsten houden 'bestemd tot het doen van wetenschappelijke mededeelingen', die in een *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht* en in de *Berigten* regelmatig openbaar zouden worden gemaakt. Voorwerp van studie was 'de geschiedenis des Vaderlands en van zijne koloniën in haren wijdsten omvang, benevens de kunst en regts-geschiedenis en de geschiedenis der wetenschappen en fraaye letteren'¹⁷. De publikatie van bronnen zou door de jaren heen steeds de belangrijkste activiteit van het Genootschap blijven.

Het Gezelschap - dat zich op 22 december 1849 omdoopte in Historisch Genootschap wegens de 'toenemende uitbreiding, het vermeerderd getal der leden, en de nieuw aangeknoopte binnen- en buitenlandsche betrekkingen' - ging zeer ambitieus van start. Naast de *Kronijk*, waarin opgenomen de verslagen van de ledenvergaderingen, de daar gehouden voordrachten en al spoedig ook niet zeer omvangrijke documenten, en de *Berigten* voor studies en eveneens voor onuitgegeven bronnen, werd een speciale bronnenuitgave gestart onder de titel *Codex Diplomaticus*TM. Van plannen in deze zelfde eerste jaren van het Genootschap tot 'Herdruk van kleine en zeldzaam geworden tractaatjens, onder den titel van *Analecta*' kwam echter nooit iets terecht¹⁹.

Aanvankelijk stonden niet alle bijdragen op een even hoog peil. Later, toen het Genootschap een goede naam had opgebouwd, werd met gemengde gevoelens op deze beginjaren teruggekeken. Bij het vijftigjarig bestaan van het Genootschap in 1895 bleef het nog bij de met voldoening uitgesproken constatering dat 'de bescheiden *Kronijk*, ... vergezeld van een matig bundeltje *Berichten*' inmiddels had plaatsgemaakt 'voor de nu reeds achtbare reeks van *Bijdragen en Mededeelin-*

17. *Ibidem*, 7; vergelijk ook *Berigten* (zie hierna in deze noot), I (1846) 'voorrede' (1-3). De bibliografische gegevens van de genoemde periodieken luiden: *Kronijk van het Historisch Gezelschap te Utrecht* (vanaf 1850 *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht*; vanaf 1869 *Kroniek*... etc), jaargang 2-31 (Utrecht, 1846-1875), jaargang 1 verscheen nooit in druk; *Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht* (vanaf 1850 *Berigten van het Historisch Genootschap te Utrecht*), 7 delen in 14 stukken, 2 series (Utrecht, 1846-1862).

18. *Codex Diplomaticus. Verzameling van Oorkonden betrekkelijk de vaderlandsche geschiedenis*. Uitgegeven door het Historisch Genootschap te Utrecht, 6 delen in 12 afdelingen, 2 series (Utrecht, 1848-1862). Aan de publikatie van een geheel verantwoorde inventarisatie van de oude uitgaven van het Historisch Genootschap, 1846-1969 wordt thans gewerkt.

19. Zie *Berigten*, 1 (1846) 'voorrede', 2 en de verslagen van verscheidene ledenvergaderingen in 1846 en 1847.

gen²⁰. In zijn feestrede bij het vijfenzeventigjarig bestaan in 1920 nam P.J. Blok heel wat minder blad voor de mond. Hij meldde dat er in die eerste jaren binnen het Genootschap sprake was van 'een bedenkelijke wanorde en verslapping'²¹. Niet alleen was de *Kronijk* een zonderling mengsel van huishoudelijke mededelingen, overzichten van door de leden gehouden voordrachten en 'rauwelings medegedeelde stukken'²², ook binnen het bestuur zelf was van bedenkelijke toestanden sprake. Zo veroorloofde de eerste voorzitter, L.G. Visscher, zich in 1848 om een deel van de nog in het depot aanwezige jaargangen 1846-1847 der *Berigten* onderhands te verkopen aan een papierhandelaar. Tegenover zijn ontstemde medebestuurders verdedigde hij zich met het excuus dat de bewuste exemplaren onbruikbaar, bij vergissing gedrukt en dus overcompleet waren. Nadat ook nog aan het licht was gekomen dat hij op eigen houtje verscheidene leden had benoemd, bovendien met vrijstelling van contributie, en dat hij boeken uit de bibliotheek van het Gezelschap achterhield, moest hij na een roerige vergadering als voorzitter het veld ruimen²³. Ook anderszins was Bloks mening over deze voorzitter niet mals: 'Inderdaad grenzen zijn oppervlakkigheid en slordigheid - kwade eigenschappen voor een professor - soms aan het ongeloofelijke'²⁴.

Ook met de belangstelling voor de bijeenkomsten en met het aantal publikaties ging het na het enthousiaste begin enige tijd minder voorspoedig. In 1862 hielden de *Berigten* op te bestaan, evenals de *Codex Diplomaticus*. Grote bronnenuitgaven verschenen vanaf 1863 in de nieuwe serie *Werken*²⁵, voor de kortere stukken was nog slechts plaats in de *Kronijk*, vanaf 1869 *Kroniek*. Ook deze oplossing bevredigde op den duur niet. De publikaties in de *Kroniek* verschenen vaak versnipperd over verschillende afleveringen, tussen de verslagen van de vergaderingen van het Genootschap door. In 1875 werd besloten de jaargangen van de *Kroniek* te vervangen door bundels, waarin alle stukken zouden worden samengebracht die te klein van omvang waren om op zich een deel van de *Werken* te vullen²⁶. Zo verschenen vanaf 1877 de *Bijdragen en Mededeelingen van het*

20. Rede van de voorzitter van het Genootschap, mr. M.S. Pols, afgedrukt in: *Verslag van de algemeene vergadering der leden van het Historisch Genootschap, gehouden te Utrecht ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het Genootschap op 16 April 1895* ('s-Gravenhage, 1895) 8-9.

21. Blok, 'Feestrede', 10. Blok baseerde zich hier op de notulen van de vergaderingen uit de eerste jaren.

22. Blok, 'Feestrede', 16.

23. *Ibidem*, 11. Voor een toespeling op deze gebeurtenissen in die tijd zelf zie *Kronijk*, IV (1848) 66-70.

24. Blok, 'Feestrede', 8.

25. *Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap te Utrecht*, 163 delen in 4 series, namelijk Nieuwe Serie, Derde Serie, Vierde Serie en Vijfde Serie (Utrecht, enz., 1863-1978). Overigens verschenen ook nog enkele (bronnen)publikaties van het Historisch Genootschap zonder in een reeks te zijn opgenomen.

26. *Kroniek*, XXXI (1875) 'voorrede'.

*Historisch Genootschap*²⁷. De eerste paar jaar nog onregelmatig, vanaf 1892 in een ononderbroken reeks van jaarlijkse uitgaven tot 1943.

Het Genootschap, dat in 1945 honderd jaar bestond, maar de viering daarvan wegens de tijdsomstandigheden achterwege liet, kwam er na de oorlog financieel steeds zorgelijker voor te staan. De opbrengst van de contributies dekte bij lange na niet de kosten van de verschillende publikaties. In 1951 werd besloten de publikatie van de *Werken* voorrang te geven²⁸. De *BMHG*, die na drie na-oorlogse afleveringen (1947, 1948 en 1949) niet meer waren verschenen, verdwenen overigens niet. Vanaf 1953 werd weer jaarlijks een deel gepubliceerd, maar veel geringer in omvang dan vroeger en samengevoegd met de verslagen van de jaarvergaderingen van het Genootschap²⁹. In de jaren zestig nam de omvang weer wat toe en aan het einde van dat decennium raakten de *BMHG* betrokken bij de organisatorische veranderingen die zich toen in het geschiedkundig bedrijf in Nederland voltrokken. Deze resulteerden ondermeer in de fusie van het Historisch Genootschap met het uit 1928 daterende Nederlands Comité voor Geschiedkundige Wetenschappen tot het Nederlands Historisch Genootschap en de fusie van de *BMHG* met de *BGN* tot de *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*³⁰.

Over de naam van het nieuwe tijdschrift, dat als de *BMGN* bij Nijhoff ging verschijnen en waarop alle leden van het NHG automatisch geabonneerd waren, schreef de pas in 1970 optredende redactie in dat jaar:

de oprichters hebben kennelijk geprobeerd door een kunstige herschikking van oude woorden tegelijk hun respect voor de traditie en hun wil tot hervorming uit te drukken. Dat het resultaat van hun inspanning kernachtig en ritmisch meeslepend zou zijn, zal wel niemand beweren. De redactie heeft dan ook getracht een pittiger naam te bedenken; het is haar echter niet gelukt er een te verzinnen die al haar leden bevredigde. Tenslotte heeft zij berustend een naam aanvaard, die in elk geval de verdienste heeft duidelijk te zijn³¹.

27. *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht*, delen 1-82 (Utrecht, enz., 1877-1968). Zoals reeds eerder opgemerkt verscheen het eerste deel feitelijk in 1878. Ook het 'Voorbericht' is op dat jaar gedateerd. Deel II draagt als jaartal 1879. Blok, 'Feestrede', 15 spreekt ook nog van sinds 1867 verschenen *Mededeelingen*, tien jaar later door de *BMHG* vervangen. Hiervan is echter geen spoor terug te vinden. Het moet bij plannen daartoe gebleven zijn.

28. *Verslag van de algemene vergadering van leden van het Historisch Genootschap, gehouden op zaterdag 3 november 1951* (Utrecht, 1952) 10-11.

29. In verband hiermee verschenen de delen LXVIII (1953) tot en met LXXV (1961) onder de titel *Verslag van de Algemene Vergadering van de leden van het Historisch Genootschap gehouden op ... verenigd met Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap*. Hoewel ook nadien de verslagen van de jaarvergadering van het Genootschap in de *BMHG* werden opgenomen, verviel met ingang van deel LXXVI (1962) de vermelding daarvan in de titel.

30. Voor een korte uiteenzetting hierover zie de eerder genoemde jaarrede van Kernkamp in 1968: *BMGN*, LXXXIII (1969) 8 en 12-14.

31. *BMGN*, LXXXV (1970) 3.

Voor deze nieuwe redactie aan het werk kon, waren er reeds twee delen van de nieuwe *BMGN* verschenen in het formaat en aansluitend bij de nummering van de oude *BMHG*, maar wel al met een sterkere nadruk op artikelen dan op bronnenuitgaven. Deze beide delen 83 en 84 werden gedateerd 1969³².

In 1970, bij de verschijning van deel 85 aflevering 1, wordt de vernieuwing heel duidelijk zichtbaar: een nieuw formaat (ongeveer dat van de *BGN* overigens, maar wel een andere kleur) en een zeskoppige redactie met een eigen verantwoordelijkheid. Deze bestond uit J.A. van Houtte (die als enige uit de redactie van de *BGN* overging), H.P.H. Jansen, W.R.H. Koops, E.H. Kossmann (die als voorzitter fungeerde), R. van Uytven en M. de Vroede. Zij presenteerden zich met 'Een woord ter inleiding', waarin de nieuwe 'formule' werd uiteengezet en toegelicht³³.

Het loont de moeite uit deze drie redactionele bladzijden van 1970 enkele zinsneden in herinnering te roepen, omdat daarmee de bedoelingen en verwachtingen bij de nieuwe start duidelijk worden. 'De formule is eenvoudig: *BGN* plus *BMHG* is gelijk aan *BMGN* aldus de redactie³⁴. Bondiger kan het niet, maar over de aard van het mengsel was daarmee nog niet veel gezegd. Ook de redactie achtte derhalve bij enkele aspecten toelichting wenselijk:

Daar is in de eerste plaats het feit dat de term 'bijdragen en mededelingen' in de traditie van het Historisch Genootschap een betekenis heeft gekregen die de nu optredende redactie graag wat zou afzwakken. Het is namelijk niet de bedoeling dit tijdschrift voor de publicatie van bronnenmateriaal te bestemmen³⁵.

Inderdaad zou nauwelijks meer een bron worden afgedrukt in de *BMGN*³⁶. Daarmee plaatste de redactie zich duidelijk in de traditie van de *BGN*: 'de erfenis

32. In de al enige malen genoemde jaarrede van Kernkamp in 1968 werd deze verschuiving al aangekondigd: 'Bij de samenstelling van deel 83 zal een nieuw procédé toegepast worden. U was gewend in de *B en M* het verslag en de voordrachten van de vorige vergadering aan te treffen, benevens een aantal kleine bronnenuitgaven. Voortaan zullen ook artikelen met of zelfs zonder bijlagen, als zij geschikt zijn opgenomen worden' (*BMGN*, LXXXIII (1969) 8). In deel 84 is bovendien een 'Kroniek' opgenomen. Daarbij werd medegedeeld dat de *BMGN* een kroniek zoals in de *BGN* verscheen zou voortzetten. Deze kroniek in deel LXXXIV was overigens slechts een aanvulling op de kronieken in de laatste jaargang van de *BGN* (*BMGN*, LXXXIV (1969) 151).

33. *BMGN*, LXXXV (1970) 3-5.

34. *Ibidem*, 3.

35. *Ibidem*.

36. Opgemerkt kan worden dat het nieuwe NHG de traditie van de uitgave van kleinere bronnen voortzette in een nieuwe reeks *Nederlandse Historische Bronnen* (1979-). Van de *Werken* verscheen na 1978 geen deel meer. Hoewel een besluit tot beëindiging van deze bronnenserie nooit is genomen, kan worden vastgesteld dat de uitgave van (zeer) omvangrijke bronnen door het NHG op financiële gronden zeer onwaarschijnlijk moet worden geacht. Tegen die achtergrond zijn de *Nederlandse Historische Bronnen* ook te zien als de opvolger van de *Werken*.

van de BGN dwingt haar tot deze opzet³⁷. Hetzelfde verschijnsel doet zich voor bij de aandacht voor België en Nederland en de daarbij behorende samenstelling van de redactie uit Belgen en Nederlanders. Daarmee was in de *Nederlandsche Historiebladen* een begin gemaakt. Toch kon de groot-Nederlandse inspiratie in de *BMGN* nauwelijks meer worden teruggevonden, zoals deze ook in de *BGN* op de achtergrond was geraakt. De redactionele inleiding merkt hierover op:

Misschien is het in dit verband nuttig op te merken dat wij onze samenwerking beschouwen als het natuurlijk gevolg van het feit dat wij dezelfde taal gebruiken en eenzelfde object bestuderen. Wij geloven tevens dat vooral sinds de Tweede Wereldoorlog de samenwerking tussen Belgische en Nederlandse historici heilzame en stimulerende resultaten heeft gehad en nog heeft en dat deze ook in een tijdschrift haar weerspiegeling kan en moet vinden, maar dit betekent niet dat wij allen een bepaalde interpretatie van de geschiedenis der Nederlanden voorstaan. Daarom menen wij ook dat de in de *BGN* verschijnende 'Suid-Afrikaanse kroniek' in dit nieuwe kader niet past, hoeveel respect wij ook voor dit werk voelen³⁸.

Een ander aspect dat de redactie in 1970 aansneed, betrof het historisch debat:

Er wordt, naar onze indruk, nog maar weinig debat gevoerd. Blijkbaar ontbreekt de gelegenheid, de lust en wellicht ook de zin voor polemiek. Daar valt op zichzelf moeilijk iets aan te veranderen - het is bovendien onjuist om polemiek opzettelijk uit te lokken -, voor een tijdschrift echter is een dergelijke toestand uiterst gevaarlijk. Een tijdschrift immers moet iets anders zijn dan een drukkerij. Wil het een functie bezitten dan moet het een marktplaats zijn waar men elkaar spreekt en men op eikaars opinies reageert. Wij zullen de medewerkers dankbaar zijn als zij de *BMGN* zo gaan gebruiken³⁹.

De huidige redactie beschouwt haar initiatief inzake een discussie-rubriek zoals in de eerste aflevering van dit deel van de *BMGN* uiteengezet als bij deze redactionele zinsnede uit 1970 aansluitend, zoals in het algemeen het redactionele beleid nog goed bij het betoog van 1970 aansluit.

Japikse eindigde zijn beschouwingen over 'Honderd Jaar Bijdragen' in 1936 in bij zijn tijd passende plechtstatigheid:

Eere aan den Stichter, eere aan de redacteuren, die op hem zijn gevolgd (waarbij de nog levende zich uitschakelt), - eere ook aan Martinus en Wouter Nijhoff, zoon en kleinzoon van Isaac Anne, die de Bijdragen altijd hebben gekoesterd als een lief familiepand, - en dus als een waardevol fonds-artikel, niet om de wille van Mercurius, want die was den *Bijdragen* nooit gunstig gezind, maar om wille van Clio, die aan wat nu de N.V. Martinus Nijhoff is zulke lange en grote verplichtingen heeft⁴⁰.

Terzijde mag in dit verband wel worden opgemerkt dat het doorsnijden van de

37. *BMGN*, LXXXV (1970) 4.

38. *Ibidem*.

39. *Ibidem*, 5.

40. Japikse, 'Honderd jaar Bijdragen', 12.

band tussen de *Bijdragen* en Nijhoff, dat in 1983 nodig en onontkoombaar was geworden, het einde van mooie traditie betekende.

En in 1920 had Blok in zijn al eerder genoemde feestrede gezegd:

Inderdaad, het is een eerbiedwaardige reeks van belangrijke uitgaven, die door ons Genootschap is tot stand gebracht, en met voldoening mogen we terugzien op die resultaten van het in 1845 op touw gezette⁴¹.

Het zou onheus zijn jegens de beslissers van 1969 een dergelijke waardering hier achterwege te laten, al komen de door Blok en Japikse gebezigde termen in ons tijdschrift niet meer zo gemakkelijk over de lippen. Wellicht kan deze dank worden ingeleid door nog éénmaal het al zo vaak geciteerde 'Een woord ter inleiding' te plunderen. In de laatste alinea daarvan formuleert de redactie van 1970 bescheiden dat aan het nieuwe tijdschrift wellicht 'een zekere betekenis gegeven kan worden'. Zij wijst dan in het bijzonder op de recenserende taak en besluit:

Doorslaggevend tenslotte moet de constatering zijn dat een lange Nederlandse traditie niet op grond van zich wellicht spoedig weer wendende omstandigheden mag worden afgebroken. Het zou roekeloos zijn nu te besluiten dat wij geen prijs meer stellen op wat Nederland sinds 1837 bezeten heeft: een tijdschrift gewijd aan de onuitputtelijke geschiedenis van de Lage Landen⁴².

De huidige redactie stelt met tevredenheid en dankbaarheid vast dat men die roekeloosheid, in tijden van snelle verandering vaak opeens optredend, inderdaad niet durfde opbrengen. Daardoor kon een tijdschrift behouden blijven of ontstaan (het is maar onder welk gezichtspunt men het wil bezien) dat sinds 1970 zonder twijfel veel meer dan 'een zekere betekenis' in het Belgische en Nederlandse geschiedbedrijf (en wel degelijk ook daar buiten) heeft gehad⁴³. Alle redacteuren in de jaren vanaf 1970 (de huidige uitgesloten; die moeten het nog bewijzen) dienen daarom in deze dank aan de beslissers van 1969 te delen. De huidige redactie hoopt in hun traditie, en dus in zelfstandige eigen oordeelsvorming, te kunnen voortwerken.

41. Blok, 'Feestrede', 17-18.

42. *BMGN*, LXXXV (1970) 5.

43. Zie bijvoorbeeld het oordeel van P.B.M. Blaas, 'Nederlandse geschiedschrijving na 1945', in: W.W. Mijnhardt, ed., *Kantelend Geschiedbeeld. Nederlandse historiografie sinds 1945* (Utrecht-Antwerpen, 1983) 36.

'Stamboom' BMGN zie voor de juiste weergave de gedrukte versie

w
u

▷
w
w

u
u

*Historisch Genootschap te
Utrecht).*

Codex Diplomaticus
1848-1862
12 afdelingen in 6 delen
(2 series)

Berigten van het
Historisch Genoot-
schap
1846-1862
14 stukken in 7 delen

Kronijk (vanaf 1869 Kroniek)
van het Historisch Genoot-
schap
1846-1875
jaargangen 2-31 in 6 series

Bij dragen voor Vaderlandsche
Geschiedenis en Oudheidkunde
1837-1944
75 delen in 8 reeksen

H|

Werken van het Historisch
Genootschap
1863-1978
163 delen in 4 series

Bijdragen en Mededeelingen
van het Historisch Genoot-
schap
1877-1968
delen 1-82

Nederlandsche Historiebladen
1938-1941, delen 1-3

Bijdragen voor de Geschiedenis
der Nederlanden
1946-1969, delen 1-22

*(1928-1969 Nederlands
Comité voor Geschied-
kundige Wetenschappen)*

*(1969- ... Nederlands
Historisch Genootschap)*

Nederlandse Historische
Bronnen
1979-
delen 1-

Bijdragen en Mededelingen
betreffende de Geschiedenis
der Nederlanden
1969-
delen 83-

N.B. 1. Voor *meei* precieze gegevens zie de noten van dit artikel.

2. De verbinding met stippellijn geeft het overnemen van de taak van het uitgeven van kleine bronnen aan.

Van buitenaf bekeken. Buitenlandse historici over staatsvorming in de Nederlanden van de veertiende tot de zestiende eeuw

W.P. BLOCKMANS

Zou het met de geschiedschrijving over de staatsvorming in de Nederlanden net zo gesteld zijn als met het labyrint in Umberto Eco's *De naam van de roos!* Kan het mysterie slechts worden opgehelderd door het van buitenaf te bekijken, terwijl zij die er in leven er de regels niet van kennen omdat ze alles in de gegeven toestand hebben aangetroffen¹? Alvorens op deze vraag in te gaan, is het nodig de elementen van de vraagstelling eenduidig te definiëren en te motiveren.

De periode, door de redactie aangeduid als 'de latere middeleeuwen', is van cruciaal belang voor de eenmaking van de zogenaamde zeventien provinciën. Als zodanig is het logisch dit proces, dat door het stelsel van de personele unies al een aanvang neemt in de dertiende eeuw en wordt afgerond met de definitieve aanhechting van Gelderland in 1543, als één geheel te behandelen². Vanuit het territoriale criterium is deze periode ongetwijfeld van doorslaggevend belang geweest voor de vorming van staatkundige eenheden, hoewel hun vorm door latere ontwikkelingen nog ingrijpend gewijzigd is. Bovendien werden toen de grondslagen gelegd van de staatsinstellingen.

Het territorium blijkt uit de voorafgaande opmerkingen al niet geheel probleemloos definieerbaar. Zelfs wanneer de Nederlandse bezittingen van de Bourgondisch-Habsburgse monarchie in hun ruimste omvang worden afgebakend, valt toch niet te ontkennen dat daarnaast nog andere gewesten door dezelfde vorsten werden geregeerd. Het Duitse keizerschap en het Spaanse koningschap wogen zwaarder dan de heerschappij over de Nederlandse gewesten, en dat heeft zijn effect gehad op het gevoerde beleid. Door de Nederlanden in hun ruimste omvang - die van omstreeks 1550 - als het te behandelen territorium te kiezen, riskeren wij de banden met de stamlanden van de opeenvolgende dynastieën te onderwaarden, en daardoor ook de niet gerealiseerde ontwikkelingslijnen die

1. Umberto Eco, *Il nome della rosa* (Milaan, 1980) c. Derde Dag, Vespers.

2. Hiermee wordt aangesloten bij de tendens van de bijdragen in *BMGN*, LXXXVII (1972) 1-93, waarin ontwikkelingen op intellectueel, juridisch, ambtelijk en sociaal-economisch gebied in één tijdsverband werden geplaatst van de veertiende tot het midden van de zestiende eeuw.